

KVINNO

Bulletinen

Nr 4/95
Årgång 25
Pris 40 kr

Kre/
DET DUBBLA FÖRTRYCKET

Kön & klass
Kinabilder
Att berätta sitt liv

Mary Wollstonecraft

Den första kvinnosakskvinnan

Mary Wollstonecraft (1759-1797) brukar kallas den första kvinnosakskvinnan och feminismens historiker brukar börja med henne. Hennes liv var tragiskt och hennes kamp heroisk. Hjärdis Levin har läst romanen *Mary* av Frances Sherwood och hon anser att romanformen är en bra form för att sprida kvinnohistoria och att boken ger en god bild av kvinnan Mary.

av HJÖRDIS LEVIN

Mary Wollstonecraft föddes i en familj där fadern söp och misshandlade hustru och barn. Efter några kringflackande år bosatte sig familjen i Hoxton, norr om London. Där lärde Mary känna den två år äldre Fanny Blood, som också hade en dominerande far och en undergiven mor. Vänskapen mellan Mary och Fanny varade till Fannys död 1785.

En lycklig period

Efter två jobbiga år som sällskapsdam åt en argt änkad återvände Mary till hemmet och tog hand om sin döende mor. När modern dött flyttade Mary till familjen Blood och bidrog till det gemensamma hushållet med inkomster från sömnadsarbete.

Efter ett par år bröt hon upp för att hjälpa sin syster Elisa, som gift sig mycket ung med en brutal man. Mary tog Elisa med sig och lämnade barnet kvar hos den äkta mannen. För detta klandrades hon hela livet. Meningen var att systrarna skulle hämta barnet så fort de ordnat för sig på annat håll, men sorgligt nog dog den lilla.

Efter Elisas skilsmässa öppnade systrarna en skola i Dissenter och Mary upplevde den första lyckliga och framgångsrika perioden i sitt liv. Hon lämnade emellertid skolan för en tid för att bistå Fanny Blood som skulle föda sitt första barn. Mary uppoffrade sig helt för att vårda den sjukliga Fanny fram till förlossningen, men när barnet var fött dog Fanny i Marys armar och barnet strax efteråt. När Mary kom tillbaka måste skolan stängas på grund av vanskötsel under hennes bortavaro. Elisa återvände till hemmet för att bo med en annan syster.

Mary skrev nu sin första bok *Thoughts on the education of daughters*, som gavs ut av den kände londonförläggaren Joseph Johnson. Efter en kort tid på Irland som guvernant bestämde sig Mary för att bli författare på heltid i London. Johnson gav ut ytterligare ett par böcker av hennes hand. I slutet av 1790 publicerades *A vindication of the rights of men*, en polemik mot Edmund Burkes reflexioner över franska revolutionen. Burke fördömde revolutionen och gick hårt åt engelsmannen Richard

Price och dennes tal på årsdagen av franska revolutionen. Marys skrift kom till som ett försvar för Price, men den uttryckte även Marys egen övertygelse om att det fanns guldåldern, medfödda och djupt vördnadsvärda mänskliga rättigheter som icke fick kränkas.

Jämlikhet, kamratskap

Den framgång Mary nu fick erfaras i Londons intellektuella kretsar sporrade henne att gå vidare. Hon ville understryka att de mänskliga rättigheterna också tillhörde kvinnorna och att mänsklig frigörelse krävde en ny kvinnosyn. Frihet, jämlikhet och broderskap måste vara frihet, jämlikhet, kamratskap. Mary Wollstonecrafts mest kända arbete *A vindication of the rights of woman* skrevs på sex veckor, men hela hennes liv fram till 1792 hade förberett den. Innehållet i denna bok är ännu högst aktuellt. Den går hårt åt patriarkatets, främst Rousseaus, mer eller mindre sadomasokistiska syn på förhållandet mellan könen: att kvinnan skall underkasta sig mannen såväl fysiskt som psykiskt. Mary vände sig med avsky mot 1700-talets sätt att betrakta kvinnan som en enbart sexuell varelse och hon hävdade kvinnors rätt till intellektuell utveckling och ekonomisk självständighet.

När Mary i december 1792 kom till Paris dämpades hennes entusiasm för revolutionen när hon upptäckte våldsandan och bristen på idealitet

bland revolutionärerna. Kvinnor som krävde medbestämmanderätt fick sona med sina liv. I oktober 1793 förbjöd konventet kvinnor att organisera sig, att besöka konventet och att delta i offentliga möten. Kvinnor behandlades som upprorsmakare.

På männens villkor

I Paris mötte Mary också Gilbert Imlay, det öde mot vilket hon fick pröva sina teorier om fri kärlek och jämlikhet mellan könen. Våren 1793 möttes de två på en tillställning i Paris. Efter några månader var de invecklade i ett sexuellt förhållande. Imlay var en amerikansk revolutionshjälte och Mary blev djupt imponerad av honom. Den flotte kaptenens åsikter stämde ju helt med hennes egna! Också han ansåg att samhället behövde omvandlas, förhållandet mellan könen reformeras, sederna rensas från hyckleri. Också han såg äktenskapet som förödande men kärleken själv rättfärdigande. Mary drömde om en livskamrat att dela allt med och tvekade inte att utan vigsel flytta ihop med Imlay. Han var ju hennes make inför Gud.

Imlay var inte den man som Mary trodde. Han var en stilig, självsäker och viril världsman som kunde lägga sina ord väl. Han befann sig inte i Paris av ideella skäl utan för att spekulera ihop en förmögenhet. Mary idealiserade honom och såg inte de drag hon borde givit akt på. När hon i september 1793 upptäckte att hon var gravid, anade hon inte att Imlay redan var färdig med henne. För honom var affären med Mary ett fritt förhållande, lätt att bryta. Hennes engagemang var allvarligt. Långsamt insåg hon sanningen om förhållandet.

En förnedringens tid följde. Den började med att Mary skrev allt fler och mer anklagande brev till den flyende Imlay och den slutade med att hon kastade sig i Themsen. I mellantiden födde hon Fanny. Marys psykiska styrka höll inte inför tanken på att leva som ensam mor och det gjorde inte heller hennes åsikt att kärleken aldrig kan vara för evigt. Hon hade inte räknat med vad som händer när den ene vill bli fri men inte den andra och inte heller med att fri kär-

lek i ett mansdominerat samhälle alltid är på männens villkor. Hon stod dessutom ensam och utan stöd i en svår situation.

Vanemässig samvaro

Mary räddades emellertid ur Themsen och en sjukdomsperiod följde. Den hyggelige förläggaren Johnson förmådde henne att återvända till livet. Han publicerade hennes bok om franska revolutionen och de brev hon skrivit under en resa i Skandinavien för Imlays räkning. Tillbaka i vänkretsen kring Joseph Johnson drogs Mary långsamt in i en förbindelse med William Godwin. Han hade förälskat sig i henne när han läste hennes senaste bok och Mary sökte uppenbarligen en tillflykt. Förhållandet med Godwin utvecklades till en vanemässig samvaro.

William Godwin (1756-1836) var upplysningsfilosof och trodde på förnuftet och människans obegränsade utvecklingsmöjligheter. I sitt mest kända arbete *Enquiry concerning political justice* hävdade han en rationalistisk anarkism som påverkade poeterna Shelley, Coleridge och Wordsworth. Godwin hade länge hävdad att ett intellektuellt förhållande var det enda giltiga mellan könen. När Mary blev med barn ställdes han inför ett viktigt val. Han hade officiellt redovisat sina åsikter om äktenskapet som en förnedrande inrättning men barnet behövde en faders namn.

William och Mary gifte sig den 29 mars 1797. Paret fortsatte att leva och arbeta i olika våningar men åt middag varje kväll på ett gemensamt ställe, där de även träffade sina vänner. Mary fortsatte att skriva för Johnsons tidskrift "Analytical review" och på en roman som aldrig fullbordades.

Den lugna lyckan med Godwin blev inte långvarig. Den 30 augusti 1797 föddes Mary Godwin. Efter en svår förlossning och elva dygns intensiva plågor dog Mary Wollstonecraft den 10 september, sannolikt i barnsängsfeber. William Godwin uppfosttrade både Fanny Imlay och Mary Godwin. Mary blev diktaren Shelleys hustru och efter dennes död författarinna. Hon är bäst känd för romanen

Frankenstein. Fanny Imlay begick självmord nitton år gammal.

Hyena i kjolar

Mary Wollstonecraft har bedömts mycket olika av olika meningsanhängare. Hon har kallats "den tappra Mary Wollstonecraft" men också "en hyena i kjolar". Hon har ansetts "betydande" men också som en "utpräg- lad tvångsneurotiker besatt av penis- avund". Det var inte i konsekvens med hennes läror att söka begå självmord av olycklig kärlek, har det sagts.

Jag tyckte mycket om att läsa Frances Sherwoods roman om Mary Wollstonecraft. Enligt omslagets baksida har hon "fabulerat och fantiserat" kring Mary och "blandat fakta och fiktion". Det står också klart vid läsningen. För mig är det en fördel att både Mary och personer som hade betydelse i hennes liv framstår mycket mer levande än jag upplevt dem i andra skildringar. Ibland har jag undrat över samtalen som Mary för med olika personer, men de kan mycket väl vara konstruerade med hjälp av brev och anteckningar. Mary berättade ofta utförligt i brev vad hon sagt och gjort.

I huvudsak har jag kunnat bedöma när författarinnan hållit sig till fakta men inte helt. Nyheter för mig är Frances Sherwoods tolkning av dels förhållandet mellan Marys mor och far, vilket framställs som klart sexuellt sadomasokistiskt, dels förhållandet mellan Mary och den radikale bokförläggaren Joseph Johnson. I Frances Sherwoods roman är Johnson den ende som verkligen älskade Mary, men han gav inget gensvar på hennes sexuella signaler eftersom han var homosexuell.

Kanske är romanformen en bra form för att sprida kvinnohistoria. Den gör onekligen läsningen lättare och det är alltid en fördel vid kunskaps spridning. Den som vill veta vad som är fakta och vad som är fabulering skulle emellertid vara betjänt av en förteckning över de källor som sakpåståendena bygger på utan att en invecklad notapparat måste följa med. ■